

Een jaar na de Borealis-zaak: hoe solidariteit het kan halen op uitbuiting

TvMR sprak met Jan Buelens en Mieke Van Laer, advocaten bij het kantoor Progress Lawyers Network, over de zaak van sociale uitbuiting bij chemiebedrijf Borealis die in augustus 2022 aan het licht kwam. De slachtoffers, afkomstig uit Bangladesh, de Filipijnen en Turkije, werden met loze beloftes naar België gelokt. Ze zouden hier een volwaardig onderdak krijgen en een goed loon verdienen, maar belandden integendeel in mensonwaardige omstandigheden. In dit interview vertellen Mieke Van Laer en Jan Buelens over de strijd die zij samen met deze buitenlandse lussers en pijpfiters hebben gevoerd om hun rechten te doen gelden. Ze lichten hun situatie toe, één jaar nadat het schandaal losbrak, en reflecteren over de gevolgen van de zaak voor de toekomst.

TvMR: Om te beginnen, hoe is de zaak Borealis bij jullie terechtgekomen?

Jan: We zijn als kantoor sowieso veel bezig met slachtoffers van sociale dumping. Eind juli meldde het arbeidsauditoraat dat de zaak Borealis de grootste zaak van mensenhandel ooit was in België, misschien zelfs in Europa. Toen midden augustus bleek dat Payoke de slachtoffers niet kon helpen, ben ik samen met David Van Turnhout (journalist bij GVA) op bezoek gegaan bij de Bengalezen. Zij waren in zorgwekkende omstandigheden gehuisvest en zaten in zak en as.

Mieke: Vanuit de Turkse gemeenschap hadden we ondertussen ook een hulpvraag ontvangen. Zij beseften toen zelf al het belang van een gezamenlijke strijd. Zo waren ze al actie gaan voeren voor het politiekantoor om hun achterstallig loon op te eisen... En ineens stond daar vijftig man in ons kantoor (lacht).

TvMR: Hoe zijn zulke geschoolde mensen in zo'n precare situatie beland?

Jan: Fundamenteel verliep dat allemaal via een systeem van onderaanneming, met Borealis aan de top. Zij deden een beroep op IREM – een grote multinational – en diens dochterfirma. Via lokale, machtige rekruteringsagentschappen sturen zij arbeidskrachten naar Europa om hier via detachering te werken. Officieel vallen de werknemers onder het Belgisch recht, maar in de praktijk niet; er is ook absoluut geen controle op.

Mieke: De macht van die agentschappen zet een rem op verzet vanuit de werknemers. Zo waren sommige Bengalezen hypotheek op hun gezinswoning aangegaan om naar Europa te komen, met het vooruitzicht die snel te kunnen terugbetalen eens ze hier werkten. Hun families kregen bedreigingen dat ze uit huis gezet zouden worden als ze niet stopten met protesteren.

Jan: Daarnaast hebben de Bengalezen ook een maandenlange tocht via Hongarije en Portugal meegemaakt om hier te raken, onbetaald. Ze zaten in appartementen met maar één toilet en zonder stromend water. Zij die protesteerden, werden gewoon teruggestuurd en vervangen. Wanneer ze dan uiteindelijk werk kregen, maakten de omstandigheden minder uit. Niemand durfde zich nog te verzetten in zo'n onzekere situatie.

TvMR: Die mensen werden dus enorm uitgebuit, maar durfden ook niet meer te protesteren. Hoe is dat dan aan het licht gekomen?

Jan: Eigenlijk is de hele zaak ontploft omdat een burger die onderdak gaf aan een Oekraïense man de sociale inspectie heeft gecontacteerd. Pas na contact met de sociale inspectie, ontving hij een reactie van Borealis: dat ze moesten opletten voor de impact op het project. Van verwondering was er dus geen sprake, noch werd iets gedaan om dat te stoppen: echt een doofpotoperatie. Eind juni heeft de inspectie een controle uitgevoerd op de werf. Niemand durfde daar echter iets te zeggen, want hun bazen van IREM zaten ook in de zaal. Toch werd het Borealis en IREM wat te warm onder de voeten en hebben ze de werknemers thuis gezet, zonder werk, inkomsten of perspectief.

Mieke: Ongeveer gelijktijdig ontving de Filipijnse consul zorgwekkende signalen over uitbuiting bij Borealis. Hij heeft de stad Antwerpen eigenlijk met het mes op de keel gedwongen om hen te helpen. Na contact met Payoke heeft het arbeidsauditoraat dan aan achtendertig Filipino's en zeventien Bengalezen een statuut gegeven als slachtoffer van mensenhandel. Op die manier hadden ze recht op financiële en psychologische hulp, huisvesting en kregen ze de mogelijkheid te werken. De zeventien

andere Bengalezen die net die dag niet thuis waren, vielen uit de boot.

TvMR: Voor hen kwam er dus geen verdere hulp?

Jan: Nee, Payoke zei dat ze niets konden doen. Ze hadden in één keer vijfenvijftig slachtoffers erbij om te begeleiden, dat is meer dan wat ze normaal op een volledig jaar doen. Het heeft uiteindelijk tot oktober geduurd voor de resterende Bengalezen hulp kregen van Payoke.

Mieke: En dat had grote gevolgen... Payoke is het toegangskanaal: als je niet door hen geholpen wordt, heeft het statuut als slachtoffer van mensenhandel geen enkel praktisch gevolg. Het klopt effectief dat Payoke te weinig middelen kreeg van de overheid, maar hierdoor hadden die mensen geen recht op verblijf, financiële tegemoetkoming, psychologische hulp, ... Zo bleven ze enorm afhankelijk van IREM.

TvMR: Die afhankelijkheid is iets wat vaak terug lijkt te komen, als een soort structuur...

Mieke: Sociale dumping is echt een systeem, met z'n structuur van onderaanneming, arbeidsmigratie en bewust gecreëerde afhankelijkheid. De afhankelijkheid van de werkgever is vervat in de wetgeving op arbeidsmigratie, want als je je werk verliest, verlies je vaak ook je woning en je verblijfsrecht. Protest voor betere lonen of veilige arbeidsomstandigheden – op de Borealiswerf moesten mensen bijvoorbeeld lassen in de regen - wordt daardoor quasi-onmogelijk gemaakt. Die mensen konden trouwens niet geloven dat ze zo slecht behandeld werden: dat hadden ze echt niet verwacht in Europa. Onderaanneming bestaat voor specifieke zaken die men zelf niet kan doen, maar in de praktijk dient het systeem om de kosten zo laag mogelijk te houden en zo de winsten te verhogen. Alles wordt zo georganiseerd dat ieder zijn oogkleppen kan ophouden, en de verantwoordelijkheid kan doorschuiven.

Jan: Dat economisch systeem wordt bovendien gefaciliteerd en aangemoedigd door de wetgeving en politieke beslissingen. Zo bestaat er geen rem op onderaanneming, waardoor die praktijken welig kunnen tieren. Als er iets misloopt, neemt de overheid geen verantwoordelijkheid op. Het overviel hen trouwens ook helemaal niet. Voor de zaak Borealis uitbrak, was uit de Commissie Mensenhandel van het Parlement al gebleken dat economische uitbuiting de grootste uitdaging is qua mensenhandel. Middelen om daar preventief of repressief tegen op te treden ontbreken grotendeels. Dat is toch minstens schuldig verzuim?

TvMR: En toch zijn jullie cliënten in verzet gekomen. Hoe uitzonderlijk is dat? Hoe hebben jullie dat ondersteund?

Mieke: Inderdaad zeer uitzonderlijk. Dat de mensen hier gebleven zijn en actie hebben gevoerd, terwijl ze geen middelen hadden en de druk om terug te keren heel groot was, dat is onvoorstelbaar moedig. IREM bood hun zelfs geld aan om te vertrekken, had bussen ingelegd. Dankzij de solidariteit die georganiseerd werd, zijn ze echter gebleven. Dat zorgt ervoor dat we nu nog over de zaak Borealis discussiëren.

Jan: We hebben erop gehamerd dat ze solidair moesten blijven, dat ze zich collectief moesten organiseren. Eigenlijk kwam dat voor hen vanzelf. Na alle leugens en bedrog van IREM, waren die mensen enorm vastberaden. We hebben ook veel gepraat over de inzet van hun acties: die waren belangrijk voor hun individuele zaak, voor het collectief én voor toekomstige zaken van mensenhandel. Dat alles was veel belangrijker dan erop te wijzen dat ze theoretisch gelijk hebben en dat we een procedure voor hen zouden starten.

TvMR: De zaak Borealis is dan ook veel in de media gekomen. Was dat een bewuste strategie?

Jan: Absoluut. Ik herinner me nog heel scherp het moment dat de mensen zelf met protestbordjes bij Payoke aan de deur stonden. Dat was een enorm belangrijke stap. Juridisch konden we op korte termijn namelijk niets voor hen betekenen. Het was belangrijk om naar buiten te treden, om publieke steun te organiseren. Ze hebben toen op een heel eenvoudige, herkenbare manier een boodschap, recht uit het hart, naar voren geschoven: vergeet ons niet. Het protest is toen fel geëvolueerd van boodschappen over slachtofferschap naar eisen om maatregelen te nemen.

Mieke: Het probleem was dat ze op heel veel recht hadden, maar dat niet kregen. Om op korte termijn verandering te krijgen was de enige optie om de druk hoog te houden, om het in de aandacht te houden, om mensen erop te wijzen dat er nog altijd geen oplossing was.

Jan: Hoe meer mensen zo'n zaak in de gaten houden, hoe meer bescherming dat biedt. Door de zaak in de media te brengen, ondervonden ze zelf natuurlijk bijkomende druk van hun werkgevers. Toch werkte die tactiek: elke stap in het dossier is er pas gekomen door druk. Zo zijn de Bengalezen spontaan uitbetaald. Uiteindelijk heeft de stad hen ook een nieuwe woning gegeven, maar dat was echt kantje boordje. Als de schijnwerpers niet op de zaak stonden, waren die mensen op straat beland.

TvMR: IREM heeft getracht jullie te intimideren: ze dreigden jullie voor de rechter te sleuren als jullie publiek bleven communiceren over hen. Wat deed dat met jullie?

Mieke: Dat was het verlengstuk van wat de mensen meemaken. Ook wij hebben ons daar niet door laten doen. Maar het is een perfect voorbeeld van een SLAPP (*Strategic lawsuit against public participation nvdr*). Ze proberen om diegene die de mensenrechten trachten te verdedigen mee in het vizier te nemen, om hen de mond te snoeren. Dat toont aan hoezeer die acties hen in een moeilijk parket brachten.

TvMR: Kwam er nog hulp van andere mensen tijdens die periode?

Mieke: Er was enorme solidariteit van vrijwilligers, en vooral van de Solidariteitsteams: mensen die hen eten brachten, met hen naar de dokter gingen, gaslekken oplosten, een luisterend oor boden... Verder hebben een hele hoop middenveldorganisaties geholpen om de documentaire 'Qatar aan de Schelde' weerklank te geven. Ook de vakbonden hebben hen gesteund. Ineens zo'n sterke organisatie ook achter jou hebben, is heel belangrijk geweest om de strijd te kunnen volhouden en uitbreiden.

Jan: De vakbonden hebben zich ook burgerlijke partij gesteld in het dossier, hebben treintickets geregeld om naar Brussel te gaan, waren aanwezig bij de bespreking bij het kabinet-Crevits en hebben via het sociaal overleg in de chemie- en bouwsector mee druk gezet. Nochtans vielen de werknemers eigenlijk buiten de klassieke syndicale structuren. Bij de onderaannemers van Borealis was er namelijk geen syndicale vertegenwoordiging en buitenlandse werknemers worden sowieso moeilijker bereikt door de vakbond. Dat blijft een uitdaging voor de toekomst.

TvMR: Hoe kunnen de vakbond en mensenrechtenorganisaties hier dan beter op voorbereid zijn?

Jan: Solidariteit is het enige maar ook het krachtigste wapen tegen dat verdeel-en-heers-systeem. Er wordt immers alles aan gedaan opdat die mensen zich niet zouden organiseren. Om dat te doorbreken, komt het erop aan een band op te bouwen tussen de verschillende groepen van werknemers op een site zoals Borealis. Zij worden namelijk gescheiden door een fysieke muur, omdat ze vaak op andere projecten werken. Van onderling contact is er geen sprake. Bovendien is er een mentale muur, aangezien ze werken tegen andere loon- en arbeidsvoorwaarden. Dat veroorzaakt sowieso wrevel, in twee richtingen. De onderaanneming is dus niet alleen een economisch verdienmodel, maar heeft ook als doel om die solidariteit kapot te maken. We moeten naar een systeem met kwaliteitsvolle jobs en een menswaardig leven voor iedereen.

TvMR: Wat is de situatie van die werknemers nu, een jaar later?

Jan: Ze hebben allemaal een job en een nieuwe arbeidskaart kunnen krijgen, wat echt heel goed en uitzonderlijk is. Dit was echter niet eenvoudig omdat bedrijven wel zeggen dat ze schreeuwen om mensen uit een knelpuntberoep, maar als die bij hen aankloppen, geven ze hun een interimcontract of verwijzen zij hen naar onderaannemers. Daarnaast worden deze mensen niet alleen geconfronteerd met de hardheid op de arbeidsmarkt, maar ook op de woningmarkt. Er komt telkens een nieuwe berg op hen af, die overwonnen moet worden... en zo blijft het systeem gewoon doorgaan.

TvMR: En hoe zit het verder op juridisch vlak? Welke procedures lopen er nog?

Jan: Het arbeidsauditoraat is bezig met het strafonderzoek, en recent werd een onderzoeksrechter aangesteld, in het kader waarvan wij onze vordering kunnen stellen. Alleen is het onderzoek geheim, duurt dat lang en zijn alle andere procedures ondertussen opgeschort. Dat werkt natuurlijk enorm ontmoedigend voor de slachtoffers. Zij zouden een soort voorschot op hun achterstallig loon moeten krijgen, zoals bij faillissementen.

Mieke: Het is nog de vraag hoever men in de keten zal gaan. Zal ook de rol van Borealis worden onderzocht en zo ja tot hoever? Zij staan immers aan de top van de piramide. Zij spelen firma's in onderaanneming tegen elkaar uit om de laagste prijs te krijgen, terwijl ze weten dat werknemers dan niet aan degelijke loon- en arbeidsvoorwaarden tewerkgesteld kunnen worden. De bedrijven onderaan vormen slechts een

mistgordijn, de echte verantwoordelijkheid voor die sociale uitbuiting bevindt zich aan de top van de keten. Wanneer Borealis een contract sluit met een onderaannemer, kunnen ze perfect bepaalde voorwaarden stellen of bijvoorbeeld zelf inspecties uitvoeren. De menselijke kant interesseert hen gewoon niet. Je moet dat ballonnetje durven doorprikken. Daarom is het zo belangrijk om die keten van onderaanneming te beperken, of een soort van aansprakelijkheid van de opdrachtgever te creëren. Zonder wetswijzigingen, blijven veroordelingen hoog in de keten quasi-onmogelijk. Nochtans kan zo'n veroordeling een krachtig signaal sturen.

TvMR: Welke impact denken jullie dat deze zaak voor andere, soortgelijke gevallen zal hebben?

Mieke: Deze zaak toont mooi aan dat je erin kunt slagen om stenen te verleggen door tegendruk te zetten. De verantwoordelijken beseften niet dat er solidariteit kan zijn, en dat mensen niet zomaar aanvaarden dat je ze uitbuit. Andere bedrijven kijken nu, alleszins toch tijdelijk, wel beter uit. Bovendien heeft dit de aansprakelijkheid van opdrachtgevers ook politiek op de kaart gezet. Het sociaal strafwetboek is al gewijzigd: sociale dumping is als misdrijf opgenomen en de straffen die hierop staan zijn verhoogd. Er zijn dus wel veel indirecte effecten.

TvMR: Ik kan mij inbeelden dat dat ook voor jullie hard binnenkomt, zo'n uitbuiting zien en aan zo'n strijd meewerken. Zijn er momenten die jullie bijblijven?

Jan: Ik herinner mij nog levendig de eerste ontmoeting met de Bengalezen, in hun appartement. Ze zaten met zeventien in een cirkel, hun sandalen aan de kant. Ze zagen toen voor het eerst iemand anders. Voordien hadden ze enkel contact met IREM, die hen van dichtbij in de gaten hield. Eindelijk zagen ze een mogelijkheid om uit deze situatie te geraken. Dit was heel emotioneel.

Mieke: De eerste ontmoeting tussen de Turken en Bengalezen vond plaats in een park. Die dag hebben ze beslist om samen actie te voeren tegen hun gemeenschappelijke vijanden: IREM en Borealis. Dat was van fundamenteel belang, want men trachtte hen zoveel mogelijk uiteen te drijven. Toen we een foto trokken, nam iedereen spontaan elkaars hand vast en stak die omhoog... Ik stond daar met tranen in mijn ogen. Hun onderlinge solidariteit ging echt ver. Zo was er een Bengalees wiens vrouw kanker had en voor haar behandeling afhankelijk was van zijn loon. Hoewel ze allemaal zonder inkomsten zaten en hun

families van hen afhankelijk waren, hebben ze onderling toch geld ingezameld om die behandeling verder te kunnen zetten. We kunnen zoveel van die mensen hun strijdbaarheid, vastberadenheid en solidariteit leren!

TvMR: Wil je als lezer meer weten? Kijk dan de naar de documentaire "Qatar Aan De Schelde" van Docwerkers vzw, beschikbaar online op <https://www.docwerkers.be/docu/qatar-aan-de-schelde/>.

Het interview werd afgenomen door Hannah Ghulam Farag en Annelies Nachtergaele, beiden redactielid van TvMR.